

Bruno Schulz
SANATORIJ PRI PEŠČENI URI
IN DRUGI SPISI

prevedla Jana Unuk

Sanatorij Pri peščenuri

Józefini Szeliński

Knjiga

I

Imenujem jo preprosto Knjiga, brez slehernih oznak in epitetov, v tej odpovedi in omejitvi pa se skriva nemočen vzdih, tiha kapitulacija pred brezmejnostjo transcendence, kajti nobena beseda, nobena aluzija ne more zablesteti, zadišati, vztrepetati v tem drgetu groze, slutnji te stvari brez imena, ki že njen prvi priokus na konici jezika presega našo zmožnost vzhičenosti. Kaj bi zalegel patos pridevnikov in našo-pirjenost epitetov spričo tega neizmerljivega, spričo tega nepredvidljivega sijaja. Sicer pa bo bralec, pravi bralec, s kakršnim računa ta roman, tako ali tako razumel, ko se mu bom zazrl globoko v oči in čisto na dnu zasijal s tem bleskom. V tem kratkem, toda močnem pogledu, v bežnem stisku roke bo dojel, prestregel, prepoznal – in pripel oči od navdušenja nad to globoko recepcijo. Kajti ali se mar pod mizo, ki nas deli, ne držimo skrivaj vsi za roke?

Knjiga ... Nekje ob zori otroštva, ob prvem svitu življenja se je obzorje jasnilo od njene blage luči. V vsej glori je ležala na očetovi mizi, oče pa je, tiho zatopljen vanjo, s poslinjenim prstom potrpežljivo drgnil hrbtno stran prelepnic, dokler se prazni papir ni začel megeliti, motneti, blesti v blagi slutnji, dokler se ni na lepem razceftral v kosme pivnika in odstrl kot pavje oko spreminjajoči se, trepalničasti rob, pogled

pa je medlel in se spuščal v deviško zarjo božjih barv, v čudežno mokroto najčistejših odtenkov lazurja.

O, to pretrganje mreine, o, ta invazija bleščave, o, blažena pomlad, o, oče ...

Včasih se je oče dvignil iznad Knjige in odšel. Tedaj sem ostal z njo čisto sam, veter je prebiral njene liste in vstajale so podobe.

Ko je veter tako tiho listal te pole, spihoval barve in figure, je skozi stolpce njenega besedila stekel drget in izmed črk izpustil jate lastovic in škrjančkov. Tako so odletavale, se razsipale stran za stranjo in se nežno vpijale v pokrajino ter jo nasičevale z barvami. Včasih je spala in veter jo je tiho razpihoval kakor stolistno rožo, in odpirala je listke, venčni list za venčnim listom, veka za veko, vse slepe, žametaste in uspavane, na dnu svojega jedra je skrivala lazurno zenico, modrozeleni stržen, razvreščano gnezdo kolibrijev.

To je bilo že zdavnaj. Matere takrat še ni bilo. Dneve sem preživel sam z očetom v najini sobi, tedaj veliki kot svet.

Prizmatični kristalčki, ki so viseli s svetilke, so sobo napolnjevali z razpršenimi barvami, z mavrico, razbrizgano po vseh kotih, in ko se je svetilka vrtela na svojih verigah, je vsa soba potovala z drobci mavrice, kot da bi se premikale sfere sedmih planetov in se vrtele druga prek druge. Rad sem stal med očetovimi nogami in jih objemal z obeh strani kakor dva stebra. Včasih je pisal pisma. Sedel sem na pisalni mizi in vzhičeno sledil vijugam podpisa, zasukanim in vrtničastim kot trilčki koloraturnega pevca. V tapetah so brsteli nasmehi, poganjale so oči, se prekopicemale

norčije. Da bi me kratkočasil, je oče v mavričasti prostor po dolgi slamici spuščal milne mehurčke. Zadevali so ob stene in pokali, v zraku pa so puščali svoje barve.

Potem je prišla mati in ta zgodnja, svetla idila se je končala. Ker so me zapeljala materina ljubkovanja, sem pozabil na očeta, moje življenje je steklo po novih, drugačnih tirnicah, brez praznikov in brez čudežev, in morda bi za vekomaj pozabil na Knjigo, če ne bi bilo te noči in teh sanj.

II

Nekoč sem se prebudil ob temnem zimskem svitu – pod gomilami teme je globoko spodaj gorela mrka zora – in ker sem pod vekami še imel vrvež meglenih figur in znakov, sem začel nejasno in zamotano, v bolečini in praznem obžalovanju, blesti o stari, izgubljeni Knjigi.

Nihče me ni razumel in razdražen zaradi te topumnosti sem začel nadležno sitnariti ter nepotrpežljivo in vročično gnjaviti starše.

Bos in v sami srajčki, drhteč od vznemirjenosti, sem premetal očetovo knjižnico ter osuplim poslušalcem razočaran in togoten nemočno opisoval to nepopisno reč, ki je ni mogla opisati nobena beseda, nobena podoba, narisana z mojim drgetajočim in podaljšanim prstom. Neskončno sem se izčrpaval v poročilih, zameštranih in polnih protislovij, in jokal od nemočnega obupa.

Stali so nad menoj nebogljani in zmedeni, sramovali so se svoje nemoči. V globini duše niso bili brez krivde. Moja nasilnost, zahtevni ton, nestrpen in jezljiv, je zbujal vtis, da imam prav, mi dajal premoč dobro utemeljene zamere. Tekali so k meni z raznimi knjigami in mi jih tiščali v roke. Ogorčeno sem jih odmetaval.

Eno izmed njih, debel in težek foliant, mi je oče vedno znova podtikal in me boječe spodbujal. Odprl sem jo. Bila je Biblija. Na njenih straneh sem uzrl veliko selitev živali, ki je tekla po cestah, se v sprevodih vejila po daljni deželi, uzrl sem nebo, prepredeno z jatami in prhutanjem, ogromno prevrnjeno piramido, katere daljni vrh se je dotikal Barke.

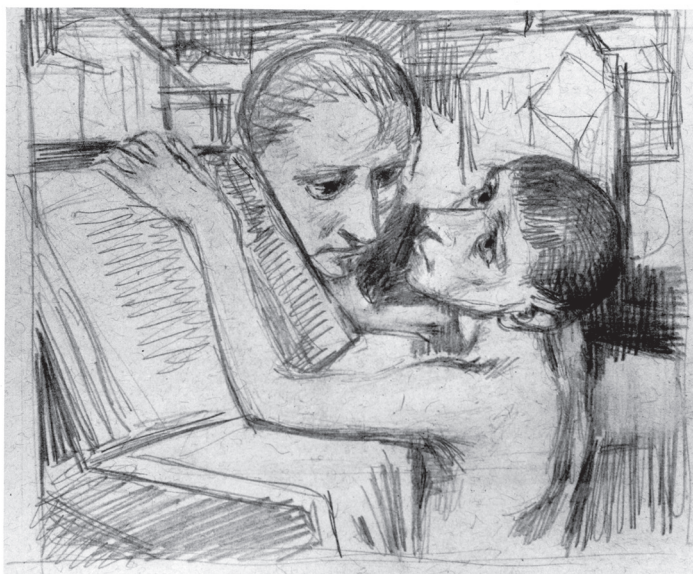
Dvignil sem k očetu oči, polne očitaja. »Dobro veš, oče,« sem zaklical, »dobro veš, ne taji, ne izmotavaj se! Ta knjiga te je izdala. Zakaj mi daješ ta skaženi apokrif, tisočo kopijo, ponesrečeni falzifikat? Kam si založil Knjigo?«

Oče je odvrnil pogled.

III

Minili so tedni in moje razburjenje se je poleglo in pomirilo, toda podoba Knjige je še naprej s svetlim plamenom gorela v moji duši, veliki, šelesteči Kodeks, razburkana Biblija, čez strani katere je vel veter in jo pustošil kakor ogromno, razsipajočo se vrtnico.

Oče, ki je videl, da sem spokojnejši, se mi je nekoč previdno približal in mi v blagem tonu namignil: »V

resnici obstajajo samo navadne knjige. Ta Knjiga je mit, v katerega verjamemo v mladosti, toda ko minejo leta, je ne jemljemo več zares.« Tedaj sem bil že prepričan o nasprotnem, vedel sem, da je Knjiga postulat, naloga. Na plečih sem čutil breme velike poklicanosti. Ničesar mu nisem odgovoril, poln prezira in zagrizenega, mračnega ponosa.

V tistem času sem že imel v lasti iztrgani kos knjige, bedne paberke, ki jih je čudni splet usodnih okoliščin pretihotapil v moje roke. Svoj zaklad sem skrbno skrival pred tujimi očmi, pri tem pa obžaloval globoki padec te knjige, za pohabljene preostanke katere ne bi znal pridobiti nikogaršnjega razumevanja. To se je zgodilo tako.

Nekega dne v tej zimi sem Adelo dobil pri pospravljanju, s krtačo v rokah se je opirala ob pisalno mizo, na kateri je ležala nekakšna scefrana tiskovina. Sklonil sem se ji čez ramo, ne toliko iz radovednosti, kolikor zato, da bi se znova omamljal z vonjem njenega telesa, katerega mladi čar se je pred kratkim razodel mojim prebujenim čutom.

»Poglej,« je rekla, pri tem pa brez ugovora trpela moje stiskanje k njej, »ali je mogoče, da bi komu zrasli lasje do tal? Rada bi imela takšne.«

Pogledal sem ilustracijo. Na velikem listu *in folio* je bila upodobljena ženska precej močne, čokate postave in z energičnim obrazom, ki je izdajal izkušnost. Z glave te dame je padal ogromen kožuh las, težko se ji je valil po hrbtu navzdol in s konci debelih kit pometal tla. To je bil nekakšen neverjeten eksces narave, obilen valujoči plašč, spreden iz lasnih korenin,

in težko bi si predstavljali, da tolikšno breme ne bi povzročalo hudih bolečin in ne bi onesposabljal o njim obtežene glave. Toda zdelo se je, da njegova lastnica ta sijaj nosi s ponosom, besedilo, natisnjeno ob risbi, pa je z mastnimi črkami oglaševalo zgodbo o tem čudežu in se je začinjalo z besedami: »*Jaz, Ana Csillag, rojena v Karlovicah na Moravskem, sem trpela za slabo rastjo las ...*«

To je bila dolga zgodba, zgrajena podobno kot Jobova zgodba. Ana Csillag je bila po božji volji kaznovana s slabo rastjo las. Vsemu mestecu se je smilila zaradi te nadloge, ki so ji jo oprostili, ker je živela neoporečno življenje, čeprav ni mogla biti povsem nezaslužena. In glejte, po zaslugi gorečih molitev je bilo z njene glave odvzeto prekletstvo, Ana Csillag je prejela milost razsvetljenja, prejela je znamenja in napatke in zmešala je zdravilo, čudežni pripravek, ki je njeni glavi povrnil rodovitnost. Začeli so ji rasti lasje, in ne samo to, tudi njenega moža, brate, bratrance je čez noč kot polst prekrilo gosto, črno krzno dlačevja. Na drugi strani je bila prikazana Ana Csillag šest tednov po razkritju recepta, obdana od bratov, svakov in bratrancev, brkačev z bradami do pasu, in ljudje so z občudovanjem gledali ta izbruh pristne, medvedje močatosti. Ana Csillag je osrečila vse mestece, nad katero se je spustil pravi blagoslov pod podobo valujočih kuštrov in ogromnih griv in prebivalci katerega so pometali zemljo z bradami, širokimi kakor metle. Ana Csillag je postala apostolka poraščenosti. Potem ko je osrečila domače mesto, si je zaželela osrečiti ves svet in ga je prosila, spodbujala, rotila, naj za svoje

odrešenje sprejme ta božji dar, to čudežno zdravilo, skrivnost katerega je poznala samo ona.

To zgodbo sem prebral čez Adelino ramo in na lepem me je obšla misel, od udarca katere sem ves zagorel. To je bila vendar Knjiga, njene zadnje strani, njen neuradni dodatek, prizidek na odzadnjem dvorišču, natrpan z odpadki in ropotijo! Drobcu mavrice so zaplesali po zvrtninčenih tapetah, iztrgal sem tiskovino Adeli iz rok in z glasom, ki mi je odrekal poslušnost, izdaval: »Kje si dobila to knjigo?«

»Si pa res tepec,« je rekla in skomignila z rameni, »saj vendar leži tu od nekdaj in vsak dan trgamo iz nje liste, da vanje zavijamo meso iz klavnice in očetov zajtrk ...«

IV

Stekel sem v svojo sobo. Do dna srca razburjen, z žarečim obrazom sem s tresočimi se rokami začel obračati strani tiskovine. Na žalost jih je bilo manj kot petnajst. Niti ena sama stran pravega besedila, samo oglasi in obvestila. Takoj za prerokbami dolgolase Sibile je prišla stran, posvečena čudežnemu leku za vse bolezni in pohabe. Fluid Elza z labodom, tako se je imenoval ta balzam, ki je delal čudeže. Stran je bila polna overjenih pričevanj, ganljivih poročil ljudi, nad katerimi se je dopolnil čudež.

Ozdravljeni so se zgrinjali s Sedmograškega, iz Slavonije, iz Bukovine, polni vneme so prihajali pričevati, z gorečimi in ganljivimi besedami pripovedovat

svoje zgodbe. Šli so obvezani in zgrbljeni, potresali so z berglami, ki so jim bile zdaj že odveč, trgali povoje z oči in preveze s škrofuloznih ran.

Za temi selitvami pohabljenecv so se videla daljna in otožna mesteca s kot papir belim nebom, otrdelala od prozaičnosti in vsakdanjosti. To so bila mesta, pozabljena v globinah časa, v katerih so živeli ljudje, priklenjeni na svoje male usode, od katerih se niso odtrgali niti za tren. Čevljar je bil skoziinskož čevljar, dišal je po usnju, imel je droben, izpit obraz, blede kratkovidne oči nad brezbarvnimi, vohljajočimi brki, in se je počutil docela čevljarja. Če jih niso boleli čiri, če jih ni trgalo po kosteh, če jih vodenica ni prikovala na pograde, so bili srečni z brezbarvno, sivo srečo, kadili so poceni tobak, žolti cesarsko-kraljevi tobak, ali topo sanjarili pred loterijsko kolekturo.

Mačke so jim križale pot, zdaj z leve, zdaj z desne, sanjalo se jim je o črnem psu in srbela jih je dlan. Včasih so pisali pisma po vzorcih iz spisovnika, skrbno so nanje lepili znamke in jih obotavljivo, z nezaupljivostjo, poverjali poštnemu nabiralniku, po katerem so potolkli s pestjo, kot da bi ga budili. Skozi njihove sanje pa so se potem spreletavali beli golobi s pismi v kljunčkih in izginjali med oblaki.

Naslednje strani so se dvigale nad območje vsakdanih reči v krajine čiste poezije.

Tam so bile harmonike, citre in harfe, nekoč glasbila angelskih zborov, ki pa so danes po zaslugi industrijskega napredka postale po ugodnih cenah dostopne preprostemu človeku, bogaboječemu ljudstvu za srčni pogum in spodobno razvedrilo.

